

• ILECS •

NORMA NOMOS

Priredili Petar Bojanić Miljana Milojević

СЛОВАРСКИ
ГЛАСНИК

Norma Nomos

Priredili

Petar Bojanić

Miljana Milojević

PRAVO KAO NORMA, PRAVO KAO NOMOS

Petar Bojanić

Dva prava, kao pravilo (*norma*) i kao poredak (*nomos*), u naslovu ovoga izbora tekstova iz filozofije prava, vraćaju nas nekim starim sporovima i suprotstavljenostima unutar jurisprudencije. Čini mi se da razlog zašto se ova knjiga završava jednom davnom Kelzenovom replikom Erihu Kaufmanu (normativista Kelzen tu tvrdi da je suprotnost između prirodnog prava i pozitivizma večna), kao i razlog zašto ona počinje Šmitovim razdeobama unutar prava, i rečju *nomos*, nije istovremeno samo poziv da sve velike tekstove ponovo procenjujemo u svetlu ovih nerazrešivih razdora. Radije, dramatične ekonomsko-političke promene na Zemljinoj kugli poslednjih dvadeset godina i fantastična brzina kojom se smenjuje i rekonstruiše „*nomos* zemlje“, predstavljaju veliki izazov za novo promišljanje norme. Da li jedan vek posle Kelzena, ipak i uprkos svemu, možemo ponoviti da smo još uvek pozitivisti?

Neprevodivu grčku reč *nomos*, koju Ciceron – prevodeći je na latinski jezik s *lex* (zakon) – uprošćava i tako ukida bogatstvo njenog značenja, Karl Šmit uvodi u svoje tekstove kao ključ globalnog poretka i kao temelj međunarodnog prava. Celokupni proces nastajanja i razvijanja istorije čovečanstva, Šmit detaljno razmatra na osnovu tri akta koja odgovaraju prvobitnom trostrukom značenju reči *nomos* – uzeti, podeliti, napasati (eksploatisati, konzumirati). Kombinacija ova tri prvobitna poteza služi Šmitu da detaljno opiše istoriju sveta, istoriju međunarodnog prava i međunarodnih odnosa; da pokaže kako se konstituiše ideja Evrope kao središta globusa i globalnog pogleda na svet; da otkrije značaj odnosa između zemlje i mora, te da, naposljetku, u istoriji modernog sveta objasni značenje „prostora“, „imperije“, „vazduha“, „suverenosti“ i „pravednog rata“.

Za nas je, međutim, sada značajna prvobitna napetost između *nomosa* i *norme* (zakona, pravila), odnosno, pre svega, prve i još uvek neumerene i neveste Šmitove upotrebe ovih figura i razlikovanje koje on oblikuje između njih. U tekstu „Tri vrste pravnonaučnog mišljenja“ koji je objavljen 1934. godine, Šmit prvi put pokušava da tematizuje razliku u shvatanju prava kao pravila (*Regel*), prava kao odluke (*Entscheidung*) i/ili prava kao poretka (*Ordnung*). U godini kada je Šmitov angažman u Nacionalsocijalističkoj partiji najveći i daleko pre budućeg razvijanja teorije *nomosa* u kontekstu njegove teorije velikog prostora (knjiga *Nomos zemlje* će biti objavljena sredinom novembra

1950), Šmit uvodi nekoliko važnih elemenata u suprotstavljanju i ograničavanju *norme*: prvi je asimetrija između one tri vrste pravnog mišljenja (zapravo, pravo kao odluka i pravo kao poredak jesu u otporu prema pravu kao pravilu), drugi je ideja „konkretnog“ (konkretnog mišljenja poretka ali i konkretnog poretka), a treći je pojava tla ili zemlje.

Za mišljenje konkretnog poretka, „poredak“, takođe pravno, nije u prvom redu pravilo ili zbir pravila, nego je, obrnuto, pravilo samo sastavni deo i sredstvo poretka. Shodno tome, mišljenje normi i mišljenje pravila jeste ograničeni (*beschränkter*), i to izvedeni, deo celokupnog i potpunog pravnonaučnog zadatka i rada. Norma ili pravilo ne stvaraju poredak; naprotiv, norma samo na tlu (*Boden*) i u okviru nekog datog poretka (*eine gegebenen Ordnung*) ima izvesnu regulativnu funkciju s jednom relativno malom merom u sebi samostalnog, od stanja stvari (*Lage der Sache*) nezavisnog važenja¹.

Koristeći se slavnim Pindarovim stihovima o *nomos basileusu*, Šmit napokon zadaje odlučujući udarac normi i normativizmu:

Međutim, „nomos“, isto kao i „law“, ne znači zakon, pravilo ili normu, već pravo (*Recht*) koje je kako norma tako i odluka i, pre svega, poredak; a pojmovi kao kralj, vladar, nadzornik ili *governor*, ali i sudija i sud, odmah nas premeštaju u konkretne institucionalne poretke koji više nisu puka pravila. Pravo kao vladar, *nomos basileus*, ne može biti bilo koja proizvoljna norma, već samo pozitivna norma, pravilo ili zakonska odredba; *nomos*, koji treba da nosi nekog pravog kralja (*einen rechten König*), mora u sebi imati izvesne najviše, nepromenjive, ali konkretne kvalitete poretka (*konkrete Ordnungsqualitäten*)².

Šmit dalje insistira na zaštiti konkretnog poretka vođe (*Rex*) od *norme* i *Lex*, na odbrani konkretne osobe i uopšte, na zaštiti konkretnog od apstraktnog, od „pravnog poretka“, „vladavine zakona“, od „važenja normi“, od „pravne države“...

Ovaj zbornik je naš prilog uvek aktuelnom zadatku da, uprkos svemu, mislimo iznova *normu* i učinimo je neporecivom i konkretnom³.

1 K. Šmit, *Tri vrste pravnonaučnog mišljenja*, prevod D. Basta, Beograd, Dosije, 2003, str. 9; C. Schmitt, *Über die drei Arten des rechtswissenschaftlichen Denkens*, Berlin, Duncker & Humblot, 1993, str. 11.

2 *Ibid.*, str. 11; str. 13.

3 Odgovornost za izbor ovih tekstova delimo sa studentima filozofije Filozofskog fakulteta u Beogradu koji su učestvovali na seminarima posvećenim filozofiji prava, a koje su 2009. i 2010. vodili Petar Bojanić i Miljana Milojević. Isto tako, bez pomoći Marine Bubnić i Željka Mančića ovaj zbornik ne bi bio realizovan. Na poziv Odeljenja za filozofiju Filozofskog fakulteta, i uz blagonaklonost i preporuke profesora Jovana Babića, Mašana Bogdanovskog i Živana Lazovića, ovi seminari su ljubaznošću gospođe Sonje Miladinović i gospodina Dušana Bugarskog, finansirali WUS-Austria Belgrade Office u okviru Brain Gain Programa, kao i Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.